

Правова охорона

географічних зазначень в Україні та в інших державах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аспект

У. В. Коберник

аспірантка кафедри міжнародного права, Інститут міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

*У статті розкрито компаративістський аспект правової охорони географічних зазначень в Україні та державах Європейського Союзу. Охарактеризовано переваги реєстраційного принципу та правового регулювання географічних зазначень конкурентним законодавством. Надано пропозиції щодо адаптації законодавства України до *acquis communautaire*.*

Ключові слова: географічне зазначення, континентальна правова сім'я, реєстраційна модель, конкурентне законодавство, Угода про асоціацію.

Правова охорона географічних зазначень в Україні та Європейському Союзі є одним із ключових питань порядку денного в межах процесу адаптації законодавства нашої держави до *acquis communautaire*. Саме специфічні властивості географічного зазначення як засобу індивідуалізації товарів у ци-

вільному обігу визначають його провідне місце у межах системи права України, Європейського Союзу та світу. Розвиток ринкових відносин вимагає з часом все більшої концентрації представників правової доктрини і законодавця до підвищення ролі та значення географічних зазначень у взаємодії суб'єктів господарювання.

Упровадження відповідних механізмів реалізації правових норм для забезпечення ефективного захисту прав на географічні зазначення є вимогою для повноцінної інтеграції України до Європейського Союзу. Порівняльно-правова характеристика охорони географічних зазначень в Україні та державах Європейського Союзу є актуальним питанням. Адже дає змогу на прикладі конкретних правових систем відобразити процес адаптації до загальноєвропейських вимог, проаналізувати проблеми, які виникнуть у зв'язку з цим, розробити поетапні кроки для України в частині приведення вимог національного законодавства у відповідність до європейських стандартів.

Проблематикою порівняльно-правових аспектів правової охорони географічних зазначень в Україні та державах Європейського Союзу займалися такі вчені-правники, як М. Блейкні, Ю. Бошицький, В. Воробйов, В. Дроб'язко, Ю. Капіца, О. Ковальчук, А. Кодинець, Ю. Мельниченко, В. Мороз, О. Орлюк та ін. Це великий внесок зазначених науковців у розробку порівняльних засад, концептуальних моментів адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в частині географічних зазначень. Але вимушені констатувати необхідність перегляду основних аспектів в межах цього питання.

В Україні географічному зазначенню як засобу індивідуалізації товарів та послуг присвячені положення гл. 45 Цивільного кодексу України [1] та Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» [2]. Проте, незважаючи на комплексність такого правового регулювання, ці нормативно-правові акти поєднали в собі дві різні системи правової охорони географічного зазначення, а саме норми конкурентного законодавства та реєстраційну сис-

тему виникнення права. І, як наслідок, у цій сфері спостерігається значна кількість суперечностей, зокрема поєднання несумісних принципів правової охорони географічних зазначень, подвійне регулювання законодавством з інтелектуальної власності та конкурентним законодавством, відсутність системних підходів правової охорони.

Ю. Капіца зазначає про необхідність звернути увагу на те, що на цей час міжнародна практика застосування географічних зазначень вимагає, щоб такі зазначення були розглянуті і їм була надана експертиза в кожній країні, де передбачається отримати таку охорону. Адже реєстрація географічних зазначень лише в країні походження недостатня для забезпечення його охорони. Так, географічне зазначення може користуватися охороною в певній країні, але при цьому вважатись видовою назвою або торговельною маркою в іншій [3, с. 295]. Аналізуючи вищевикладене, зауважимо, що за час свого розвитку держави Європейського Союзу виробили декілька підходів до правової охорони географічних зазначень на національному і міжнародному рівнях.

У країнах континентальної правової сім'ї, до якої найбільш наближена Україна, законодавство про захист від недобросовісної конкуренції було доповнено реєстрацією географічних зазначень в окремому реєстрі [4, с. 205-206]. Однак, охорона географічних зазначень в Європейському Союзі забезпечується на рівні регламентів. Такі регламенти мають пряму дію на територіях всіх держав – членів ЄС і не потребують імплементації до національних законів, за винятком необхідності передбачення обов'язкових реєстраційних процедур. Так, закони Болгарії, Польщі та Румунії, які стосуються географічних зазначень, станом на сьогодні не містять положень про по-

передню перевірку заявок про реєстрацію зазначень і визначають лише процедуру їх національної реєстрації.

У Франції також для забезпечення правової охорони географічних зазначень приведено в дію систему національної реєстрації географічних зазначень [5, с. 36]. Вказана національна реєстрація передбачає створення національного реєстру, мета якого – здійснення охорони і контролю за використанням географічних зазначень, які використовуватимуться в цій конкретній державі та в іноземних державах в тому числі. При цьому в такі реєстри переважно вносяться зазначення походження вин та спиртних напоїв, а правова охорона інших географічних зазначень підпадає під дію законодавства про недобросовісну конкуренцію, зокрема Закону України «Про захист економічної конкуренції» [5], Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» [6] та ін.

Зауважимо, що окреме правове регулювання в цій частині не монополізоване Францією. Питання охорони географічних зазначень є одним із найважливіших домовленостей про торгівлю вином, які були досягнуті між ЄС та Швейцарією (в рамках Угоди про торгівлю сільськогосподарськими товарами), балканськими країнами (в рамках Угоди про асоціацію і стабілізацію), Чилі (в рамках Угоди про асоціацію), Кореєю (в рамках Угоди про вільну торгівлю). Положення щодо захисту географічних зазначень та найменувань міститься і в окремих Угодах про торгівлю вином, які ЄС підписав з США та Австралією. Основна увага в цих Угодах приділена врегулюванню спірних ситуацій у зв'язку з використанням географічних зазначень виноробами однієї із договірних сторін.

Укажемо, що у Франції визнано майже 600 найменувань місць походження товарів та географічних зазначень.

З них 470 відносяться до вин, алкогольної продукції, 47 – до молочних продуктів, 30 – до інших сільськогосподарських продуктів. Деякі найменування місць походження товарів і географічні зазначення визнаються за ініціативою з місць, інші – з ініціативи Національного інституту контрольованих найменувань знаків походження товарів [8, с. 69]. Переліки визнаних найменувань місць походження товарів та географічних зазначень уряд Франції в особі Міністерства сільського господарства передає в ЄС. ЄС публікує отримані заявки в своєму офіційному бюлетені.

С. Ступак зазначає, що французька система розвивалася в напрямку захисту прав виробників та промисловців, а не як реакція на стурбованість з приводу обману або введення в оману споживачів [3, с. 295]. З цього випливає, що система французької правової охорони зосереджена на вибірковості правової охорони географічних зазначень за критерієм пріоритетності розвитку в межах національної економіки. Вважаємо цей підхід виправданим, адже таким чином відбувається розвиток і динаміка цивільного обігу не тільки в межах Франції, а й у межах Європи та світу.

Натомість С. Савич вказує, що у Польщі до прийняття реєстраційної моделі правової охорони географічних зазначень діяли виключно положення закону про подолання недобросовісної конкуренції 1993 р. Його нормами охоронялись як прості (арт. 8), так і кваліфіковані зазначення (арт. 9). Згадані норми були лише описом заборонених діянь щодо географічних зазначень, не передбачаючи за їх користувачами якихось суб'єктивних прав [9, с. 318]. Правова охорона географічних зазначень антиконкурентним законодавством у Польщі пов'язана насамперед із забезпеченням міжнародно-правових зобов'язань цієї держави

у сфері інтелектуальної власності загалом. Тут можна як приклади назвати угоду Польщі з тодішньою Чехословаччиною, за якою Польща охороняла географічне зазначення «Пілзенське пиво», відповідні угоди з Францією і Угорщиною щодо вин [10, с. 57].

Зазначимо, що реєстраційна модель в Польщі була запроваджена законом Польської Республіки «Про промислову власність» («Prawo własności przemysłowej») [9, с. 316]. Фактором, який вплинув на запровадження реєстраційної моделі в Польщі, слугувало створення в польській системі права системи приписів, які б відповідали моделям охорони цих позначень в Європейському Союзі. Як вважає М. Кепінські, ця система мала підготувати польських виробників до реєстрації географічних зазначень на європейському рівні через Європейську комісію [11, с. 2]. Наразі цим законом охороняються переважно саме промислові географічні зазначення, які ЄС виключив із європейської охорони.

Але певні держави континентальної і змішаної правових сімей своєрідно врегульовують питання правової охорони цих видів географічних зазначень. Так, Швейцарія ухвалила закон «Ordonnance du 23 décembre 1971 réglant l'utilisation du nom «Suisse» pour les montres», за яким охороняється зазначення «Swiss made» щодо годинників [12, с. 92], а в Німеччині зареєстровано географічні зазначення для столових приборів, ножів, лез (наприклад, Keiserhoff, Rondell, Gipfell).

Вважаємо, що охорона кваліфікованих географічних зазначень нормами законодавства про подолання недобросовісної конкуренції має свої очевидні недоліки, що врешті не могло не змусити польського законодавця прийняти реєстраційну модель охорони кваліфікованих зазначень. Видається, що й Україна

має наслідувати такий приклад, з огляду на наступне.

Сучасні завдання права інтелектуальної власності в охороні географічних зазначень полягають не так в усуненні третіх осіб від неправомірного використання географічного зазначення (це може зробити і конкурентне право), як в унеможливленні самим виробникам погіршувати якість товару, підриваючи довіру до географічного зазначення. Це завдання досягається через механізм специфікації продукції та її контролю, яка є неодмінним елементом заявки на реєстрацію географічного зазначення згідно з вимогами Європейського Союзу.

На підставі вищевикладеного, пропонуємо усунути подвійне регулювання географічних зазначень на основі конкурентного і реєстраційного принципів, адже, як бачимо, останні є взаємовиключними.

Отже, у межах континентальної правової сім'ї переважно склалася змішана система застосування реєстраційного принципу, що передбачає факультативний характер союзної правової охорони, за якої держава може самостійно обирати між національною та європейською правовою охороною географічних зазначень. При адаптації вітчизняного законодавства слід враховувати проаналізований досвід Польщі, зокрема, щодо полегшення умов надання національної правової охорони за реєстраційним принципом. Це сприяє всебічному розповсюдженню і підвищенню авторитету географічних зазначень на національному ринку, що позитивно впливатиме на можливості реєстрації у Комісії ЄС, у чому Україна безумовно зацікавлена.

У певних державах, яким притаманні ознаки держав правової сім'ї загального права, для одержання охорони географічних зазначень заходи проти недобросовісної конкуренції поєдналися з реєстра-

цією географічних зазначень в межах законодавства про торговельні марки (у вигляді колективних або сертифікаційних знаків). Такі ознаки притаманні Данії, де правова охорона географічних зазначень переважно здійснюється на підставі законодавчих актів про недобросовісну конкуренцію (зокрема Закон Данії 1989 р. «Про конкуренцію») [3, с. 268]. Такий підхід на перше місце ставить концепцію про те, що використання географічного зазначення на виробач не з зазначеної зони є актом недобросовісної конкуренції цих товарів. Власне, це, як і порушення прав на торговельну марку, є спробою одержати грошову вигоду від гудвілу та репутації виробників певної географічної зони.

Як наголошує Ю. Капіца, такий підхід обумовлений тією перевагою, що надає виробникам з певної зони, з репутацією місця виробництва якісних продуктів, підставу для позову з огляду на винятково їх репутацію, незалежно від будь-якої реєстрації для визнання цього географічного зазначення. Водночас він спирається на те, що споживачі повинні знати це географічне зазначення [3, с. 295-296].

Аналізуючи вищезазначене, зауважимо, що такі держави, які надають перевагу розвитку конкурентного законодавства щодо власне втілення реєстраційного принципу, застосовують законодавство про торговельні марки до географічних зазначень (сертифікаційні знаки). А це означає, що виробник може обмежувати як зазначення географічного виробництва предмета чи надання послуги, так і охорону встановлених методів виробництва, чому українське законодавство в частині охорони географічних зазначень приділяє недостатньо уваги.

Однак, як зауважує С. Горленко, останнім часом в усьому світі помітна тенденція до створення спеціальних меха-

нізмів охорони географічних зазначень, найбільш цінною і рідкісною частиною яких є найменування місць походження товарів та методів виробництва. Такі механізми вже втілені в рамках ЄС, де діють регламенти і директиви [8, с. 64].

Водночас, на жаль, Україна наразі не здатна прийняти такі окремі правові механізми. У переговорах між Україною та ЄС йдеться не лише про використання таких класичних назв продукції, як «шампанське» і «коньяк», а й «портвейн», «мадера», «херес», «кагор». Також існує конфлікт між назвами українських торгових марок та європейськими географічними зазначеннями (наприклад, ТМ «Котнар» і румунська місцевість Cotnari) [13, с. 135].

Беручи до уваги значення цих назв для українського ринку виноробної продукції, Україна не може погодитися з введенням автоматичної заборони використання цих назв відповідно до правил ЄС, а це, у свою чергу, призупиняє план адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу в частині правової охорони географічних зазначень.

На наш погляд, в рамках переговорів з ЄС про вільну торгівлю, Україна має забезпечити національним виробникам права, аналогічні тим, які передбачені в ст. 6 Угоди про торгівлю вином між ЄС і США.

Згідно з цією статтею, американські виробники можуть і далі використовувати окремо визначені в Угоді європейські географічні найменування (у т. ч. «Шампань») для позначення брэнда або вина, за умови, якщо ці виробники використовували таку назву до того, як було підписано Угоду. В контексті України це можуть бути «Київський завод шампанських вин» і Херес від «Масандри».

Втім, проблема охорони географічних зазначень та найменувань українсь-

кої виноробної продукції є лише однією частиною проблеми. Адже, з ратифікацією Україною Угоди про асоціацію [14] та з майбутнім створенням зони вільної торгівлі з ЄС, український ринок вина стає частиною світового виноробного ринку, де конкуренція стає все більш суворою. Погоджуємося в цьому контексті з позицією Ю. Мельниченка, який вважає, що прийнятнішою для України є система охорони та захисту прав володільців географічного зазначення на підставі національної реєстрації, а не як реакція на стурбованість з приводу змішування і введення в оману споживачів. Саме така система правової охорони надасть можливість чітко стверджувати про момент виникнення прав, окреслити коло суб'єктів такого права та визначити обсяг і межі його здійснення. Позитивним досвідом для України може слугувати і досвід окремих країн СНД. Так, наприклад, Молдова після підписання з ЄС Угоди про захист географічного походження товарів зобов'язалася захищати на своїй території низку назв продовольчих товарів, серед яких коньяк, шампанське, пермська шинка, родоська оливкова олія та сир «Гауда». Натомість на території країн – членів ЄС захист отримали молдовські вина [13, с. 179]. Раніше аналогічні угоди були підписані більшістю країн – членів СОТ та ЄС, зокрема Італією, Іспанією, Португалією, Чилі, Кореєю, балканськими державами тощо.

Показовими для дослідження цього питання є Угода про торгівлю сільськогосподарськими товарами між ЄС та Швейцарією, Угода про асоціацію та стабілізацію між ЄС та балканськими країнами, Угода про асоціацію між ЄС та Чилі, Угода про вільну торгівлю між ЄС та Кореєю, Угода про торгівлю вином між ЄС та США і Австралією (про останню ми в цьому контексті зазначали).

Узагальнюючи положення наведених угод, можемо констатувати, що найбільш цікавим у них є відповідна регламентація врегулювання спірних ситуацій з використанням географічних зазначень та найменувань однією стороною угоди товаровиробниками іншої сторони.

Отже, наразі в Україні в межах перспектив фактичного створення зони вільної торгівлі з ЄС існує конфлікт між географічними зазначеннями та торговельними марками в контексті географічної прив'язки українських товаровиробників і захищеними географічними найменуваннями європейських виробників. На наш погляд, Україна зобов'язана в цій частині адаптувати своє законодавство до вимог Європейського Союзу та привести у відповідність назви своїх продуктів.

Отже, на підставі вищезазначеного видається можливим сформулювати такі пропозиції:

- усунути протиріччя між ЦК України та спеціальним Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» щодо втілення подвійного реєстраційного регулювання і регулювання конкурентним законодавством шляхом узгодження функціонування єдиної національної системи реєстрації географічних зазначень на прикладі досвіду держав континентальної правової сім'ї;
- в рамках переговорів з ЄС про вільну торгівлю, Україна має забезпечити національним виробникам права, подібні тим, що передбачені в ст. 6 Угоди про торгівлю вином між ЄС і США;
- для суб'єктів, що здійснюватимуть діяльність із використання географічних зазначень після створення зони вільної торгівлі, необхідно буде привести назви товарів у відповідність до європейських вимог.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
2. Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон від 16.06.1999 р. № 752-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 32. – Ст. 267.
3. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України // За ред. Ю. М. Капіци ; кол. авторів : Ю. М. Капіца, С. К. Ступак, В. П. Воробйов та ін. – К., Видавничий дім «Слово», 2006. – 1104 с.
4. *Лакерт К.* Географічне зазначення: минуле, сьогодні, майбутнє // Захист прав інтелектуальної власності: досвід Сполучених Штатів Америки. – Зб. документів, матеріалів, статей. – К. : Видавничий дім «Ін Юре», 2003. – 352 с.
5. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. № 2210-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
6. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. № 236/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164.
7. *Данилина Е. А.* Географические указания и наименования мест происхождения, маркирующие традиционные продукты // В сб. докладов 8-й ежегодной научно-практ. конф. «Коллегиальные чтения». – 2006. – СПб., 2006. – С. 34-46.
8. *Горленко С. А.* Правовая охрана наименований мест происхождения товаров // М., ИНИЦ Роспатента, 2001. – С. 63-75.
9. *Савич С. С.* Охрана географических зазначень за законодавством Польщі та України (порівняльно-правова характеристика з точки зору відповідності вимогам Європейського Союзу) // Право України. – 2012. – № 6. – С. 314-321.
10. *Baranczyk I.* Ochrona prawna oznaczen geograficznych. – Warszawa, 2008. – 272 s.
11. *Kepinsky M.* Oznaczenia geograficzne w prawie wlasnosci przemyslowej // Przegląd prawa handlowego. – 2002. – Grudzien. – S. 1-12.
12. *Ковальчук О.* Географічні зазначення: поняття та еволюція правового регулювання в Україні та зарубіжних країнах // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2012. – С. 91-93.
13. *Мельниченко Ю. С.* Цивільно-правова охорона права на географічне зазначення в Україні : моногр. / Ю. С. Мельниченко. – Донецьк, 2012. – 214 с.
14. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27 червня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_UkraineEU_Association_Agreement_%28body%29.pdf

Стаття надійшла до редакції: 8.04.2015.